

«ДАРУЙТЕ, КАМЕНІВ
ПОКИ НЕМАЄ. Є СМІТТЯ»

→ 2

А МАМА ЗРОЗУМІЄ...

→ 4

**КРИМСЬКА
СВІТЛИЦЯ**

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА
УКРАЇНЬСЬКА
ГАЗЕТА

№ 19-20
травень 2019

літературно-художня, публіцистична

ЗРУЧНИКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ДО ДНЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГЕНОЦИДУ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ

18 травня 1944 року розпочалась примусова депортація кримських татар з території Кримської АСРР у складі тодішньої Радянської Росії. Проте ця подія мала низку нюансів та контекстів, які стають нам зрозумілими тільки в історичній ретроспективі.

СЕРГІЙ БАРКАР

Якщо запитати пересічного українця, що він знає про кримськотатарський народ, до переліку «депортація, Крим, ісламське віросповідання» він зможе додати лише згадку про кількох діячів культури і про етнічні конфлікти в Криму 1990-2000-х.

Проте що ми знаємо саме про менталітет кримських татар? Визначення їх «зрадниками» або «бандитами», як робила та робить прорадянська історіографія, можливо, не є настільки доцільним, щоб зрозуміти про справжні причини депортації.

ДО ДЕПОРТАЦІЇ

КрАСРР, або Кримська автономна соціалістична радянська республіка, була утворена як один із численних «національних» експериментів радянської влади. Певною декларованою багатоманітністю (крім 6 кримськотатарських

НАГОЛОС

районів, вона мала 2 німецьких, 2 єврейських, 1 український) більшовицька влада хотіла збалансувати національну державу українців у своєму складі — УСРР.

Так чи інакше, починається «червоне відродження» на території Криму — насамперед саме кримськотатарське. Пориваючи з традиційною культурою, представники цього народу стають радянськими військовослужбовцями, письменниками, лікарями. Вже розчавлена на той час націоналістична партія «Міллі Фірка» існує тривалий час лише як нагадування про неправильний — суто національний шлях розвитку народу.

І хоча ми не побачимо жодного кримського татарина на по-

саді першого секретаря РКП(б)/ВКП(б), майже всі голови президентів верховної ради/центрального виконавчого комітету автономії та голови ради народних комісарів (аналог місцевого уряду) — це татари. Особливість — загальний політичний контроль здійснювали не місцеві перевірені кадри, і це при тому, що в більшій частині питань республіка все-таки належала сама собі (і зятято впроваджувала постійні радянські реформи, включаючи колективізацію).

Автономія (радянського зразка) була передбачена як форма для народів, що мали вищий культурний і цивілізаційний рівень, аніж ті народності, що утворювали лише автономні об-

ласті. Чи це не визнання культурного та інтелектуального рівня розвитку, перш за все, саме кримськотатарського народу? Проте титульні народи автономних радянських республік є водночас «ще достатньо нечисленними, щоб сформувати свою союзну республіку» (як сказано у Великій радянській енциклопедії).

Важливо також розуміти, що існування Кримської автономної республіки — це наслідок саме ленінської, а не сталінської національної політики. Перша тяжіла до децентралізації і була шляхом до поширення світової революції, друга ж — до національної (фактично — імперської) централізації

з вибором «правильних» та «неправильних» районів, поділом на лояльних та нелояльних. Метою сталінської моделі, вочевидь, завжди поставала війна або підготовка до неї.

Тоді навіть не йшлося про статус української мови на півострові — такий статус мали російська та кримськотатарська (до 1928 р. — в арабській версії, до 1938 р. — в латинській, і тільки потім — у кириличній).

Загалом можна погодитись, що радянській владі майже вдалося створити «ще один радянський народ» з кримських татар. Принаймні — з точки зору власного бачення.

→ 3

НАШ АРХІВ

ЕШЕЛОНИ ІШЛИ НА СХІД...

→

6

«ДАРУЙТЕ, КАМЕНІВ ПОКИ НЕМАЄ. Є СМІТТЯ»

НА ЧАСІ

«Сміття з Москви повезуть у Крим?» – під такою назвою 26 квітня в групі «Дошка ганьби чиновників Криму» в Фейсбуці з'явився запис Володимира Гарначука, російсько-громадського діяча, який після анексії Криму переїхав на півострів і розпочав активну боротьбу за його «чистоту» (очолює громадську організацію «Чистий берег. Крим»).

ІГОР СВІТЛИЧАНИН

«...Опрацьовується реалізація проекту з будівництва на степових ділянках у районі Красноперкопська, Армянська і Джанкоя полігонів для складування сміття з Москви. Через жорсткі протести зі спалюванням мостів в Архангельській області і силового протистояння в Центральній Росії проти прийому сміття із столиці Собянін і Аксьонов домовляються про програму складування пресованих відходів у депресивних регіонах Криму. Передбачається, що обсяги сміття підуть по новій гілці залізниці Кримського мосту. Відстань до Шиеса така ж, як до Криму. Програма дасть можливість працевлаштування мешканців Армянська, Джанкоя, Красноперкопська на підприємствах з вторинної переробки і сортування сміття. Також розглядається можливість установки сміттеспалювальних заводів і генерації на спалюванні відходів, для опріснення води...» – йдеться в пості активіста. За його словами, питання зі сміттям нібито курирує «глава Криму» Сергій Аксьонов. «У програмі перевезення сміття і його переробці зацікавлений Аксьонов особисто, як мовлять зліязики, він роками відбивався від Ростеху та його технологій переробки сміття, щоби створити свій сміттевий кластер в Армянську. Жодних особливих перспектив з точки зору розвитку у півночі Криму все одно нема, а тут прийдуть великі гроші з Москви», – додає Гарначук.

ФОТО З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

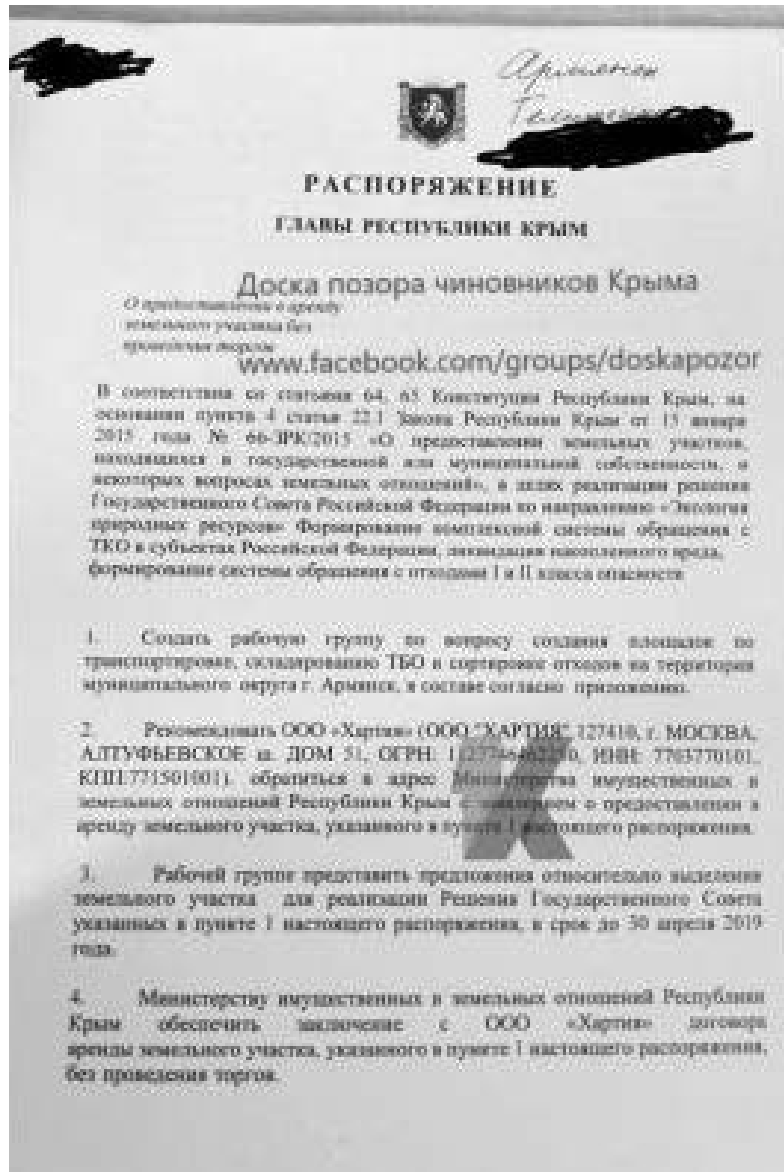

ФОТО З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

На додачу в тій же групі пізніше з'явився пост Олександра Громова на цю ж тему, до якого було прикріплено фото нібито розпорядження Сергія Аксьонова про передачу без торгів ділянки в Армянську для складування і сортування ТПВ. «Інвестиційний клімат у Північному Криму значно поліпшиться,

регіон отримає серйозну підтримку з боку такого багатого регіону, як Москва, буде створено понад 2000 робочих місць, і Крим в принципі може стати пілотним регіоном з комплексним вирішенням переробки сміття, чого поки немає ніде. Сміття просто складують і закопують», – пише автор посту.

Згідно з даними, вказаними в фотокопії цього розпорядження, йдеться про московську фірму «Хартія». Вона відома тим, що займається збором відходів у Москві і має філії в Підмосков'ї, Ярославській і Тверській областях. Власниками цієї структури, згідно з даними ЄДРЮО РФ, є московські фірми «Рекавері» (40% «Хартії») і «Екогруп» (60% «Хартії»). Єдиний власник «Екогруп», згідно з даними ЄДРЮО РФ, – Ігор Чайка, син генерального прокурора РФ...

Одразу ж після оприлюднення цієї інформації її навипередки почали спростовувати як у «Міністерстві житлово-комунального господарства», так і в «Міністерстві майнових і земельних відносин» Криму. При чому в останньому особливо наполягали на тому, «що інформація про полігон помилкова, а поширювачі цієї інформації як доказ додають до своїх помилкових коментарів підроблене Розпорядження голови РК». «...Згідно із законодавством Російської Федерації і Республіки Крим, надання республіканських земельних ділянок в оренду здійснюється шляхом укладення договору оренди. ... Можна зробити висновок, що всі повідомлення в соціальних мережах і деяких ЗМІ про укладання між Мінмайна РК і ТОВ «Хартія» договору оренди земельної ділянки з метою створення майданчика з транспортування, складування ТПВ та сортування відходів на території муніципального округу м. Армянськ не відповідають дійсності», – сказано в повідомленні «Мінмайна» Криму.

А у «Міністерстві ЖКГ» Криму, своєю чергою, заявили, що про жодні полігони під привізні відходи на території республіки мови бути не може. «У територіальній схемі поводження з комунальними відходами, в рамках якої працюють усі регіональні оператори, не передбачено перевезення сміття між різними суб'єктами, – повідомили в прес-службі «МінЖКГ» Криму. – Для того, щоб такі норми були введені, необхідна законодавча ініціатива, але її немає і бути не може».

Проте диму без вогню не буває. Враховуючи минулорічну екологічну катастрофу на заводі «Кримський Титан» у тому ж таки

Згідно з даними, вказаними в фотокопії цього розпорядження, йдеться про московську фірму «Хартія». Вона відома тим, що займається збором відходів у Москві і має філії в Підмосков'ї, Ярославській і Тверській областях. Власниками цієї структури, згідно з даними ЄДРЮО РФ, є московські фірми «Рекавері» (40% «Хартії») і «Екогруп» (60% «Хартії»). Єдиний власник «Екогруп», згідно з даними ЄДРЮО РФ, – Ігор Чайка, син генерального прокурора РФ...

Армянську й особливо те, що нічні «кормачі» півострова намагалися цей факт приховати, їм серед кримчан уже нема віри.

Тож цілком логічно виглядає реакція кримчанина Василя Федоріва, координатора Міжнародної агенції глобального нагляду, щодо цієї ситуації: «Рішення (про перевезення сміття з Москви, - ред.), безумовно, з точки зору Московії логічне. Північ Криму за останні п'ять років перетворилася на зону екологічної катастрофи. По-перше, водна блокада і вкрай непродумане рішення підйому вод підґрунтя вже призвели до засолення продуктивного шару ґрунту, на чому історію кримського сільського господарства на півночі півострова можна вважати закритою. По-друге, ситуацію посилює промислова катастрофа на «Титані» – через дефіцит все тієї ж води. По суті, північ Криму перетворюється на мляву пустелю з невідомими перспективами. За три роки Крим через засолення втратив три чверті всіх своїх внутрішніх джерел прісної води.

Логічно, що туди вирішено направити сміття – гірше точно не буде. Тим більше, що для причетних до цього заходу можливі приємні і дуже райдужні наслідки у вигляді асигнувань практично ні за що. Ну, тобто, звичайно, всім розкажуть про сучасні технології переробки, нові робочі місця й таке інше, але зрозуміло, що сміття просто валитимуть на полігон і закопуватимуть бульдозерами.

Кримчан, зрозуміло, питати ніхто не стане. Ви просили камені з неба? Ну, даруйте, каменів поки немає. Є сміття. Будете брати?».

ЗАРУЧНИКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ДО ДНЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГЕНОЦИДУ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ

→ 1

СЕРГІЙ БАРКАР

ПРОБЛЕМА «НАЦІОНАЛЬНОГО» АНАЛІЗУ

Часто, коли ми аналізуємо історію певного народу або території, ми звертаємо свою увагу на: 1) трагічні події (до яких однозначно належить геноцид кримськотатарського народу); 2) певні невеликі проміжки національного «вродження» або намагання ствердити політичну суб'єктність тієї чи іншої території (наприклад, Кримська народна республіка).

Все залежить від нашого фокуса. Якщо ми — російські націоналісти, ми будемо згадувати в Криму Білий рух та Добровольчу армію Півдня Росії, якщо неорадянські імперці (до яких, безперечно, належить частина сучасних росіян), — шукати ті чи інші причини, щоб проголосити «історичну справедливість» анексії, якщо національно свідомі українці, — згадувати про відносини Кримської народної республіки та УНР або потужний зв'язок українського та кримськотатарського дисидентського рухів.

Ми не бачимо після або під час війни жодного повстанського руху проти радянської влади з боку кримських татар (скоріше, це поодинокі інциденти, порівняйте це з рухом спротиву свавілля радянської влади в Україні, особливо Західній, або в Прибалтиці). Колаборація з німцями — часто примусова (до того ж майже всі нечисленні військові колаборанти евакуювалися разом з німцями або їхніми союзниками на Балкани). Порівняйте з майже мільйонною РОА!

Отже, порівняно з українцями, росіянами або ж з прибалтами — кримські татари під час війни чи не найлояльніші до радянської влади. 24 тисячі військовослужбовців Червоної армії — це фактично більше десятої частини всієї кількості кримськотатарського народу.

Цікавий факт — Менбарієв, останній голова президії Верховної Ради Кримської АСРР, уже сам будучи поза Кримом, відмо-

Сучасна експозиція у Нижньогірському краєзнавчому музеї

вив національній ініціативній групі у допомозі в клопотанні перед Хрущовим щодо реабілітації та повернення кримських татар до Криму (і згодом отримав квартиру у Волгограді).

ІСТИННІ ПРИЧИНИ ДЕПОРТАЦІЇ

Дві школи — офіційна пострадянська та національна — стверджують дві різні версії депортації кримських татар. У попередньому аналізі ми показали, що неорадянська версія щодо ствердження кримськотатарського народу як «зрадників» або «підричників радянського ладу» не має зв'язку з реальністю — це фіктивний політичний конструкт, який досі використовується для пропаганди страху та ненависті серед населення анексованого Криму.

Національна школа стверджує, що головною метою депортації кримських татар було начебто очистити Крим, щоб заселити його росіянами. Проте з нашої точки зору головною причиною був повний крах ленінського — «децентралізованого» національного проекту.

Кримські татари ще до депортації вже були меншиною в Криму. Втім, з'явилася ідея перетворити саме їх на форпост «радянзації» та поширення революційних ідей по всьому Чорноморському регіоні, демонструючи їх як взірць, у тому числі для Туреччини.

Коли зазначають, що Сталін ухвалив рішення про депортацію через пересторогу лояльності кримських татар до Туреччини, кажуть тільки частину історичної правди. Фактично, в світі ленінської більшовицької

децентралізації мало відбулися навпаки — вже кримські татари як перевірені кадри могли б встановити радянську владу в Турецькій республіці. Тому зберігалася мова (проте спеціально редагувалися підручники з неї в 20-30-х роках для позбавлення «націоналістичного» ухилу). Зберігалася арабське написання, а згодом — аж до 1938 — кримськотатарська мова, як і нова турецька, перейшла на латинку для кращої «синхронізації» з можливою червоною Туреччиною. Автономія була одним із кроків до створення повноцінної союзної республіки і «бази революції» на Чорному морі (порівняйте з «непотоплюваним авіаносцем», роль якого нинішня роспропаганда відводить Севастополю).

Чому ж проект, не позбавлений рис цікавої перспективи розхитувати стабільність усього Чорноморського регіону, зазнав краху? Тільки через Другу світову війну. Головний фокус змістився на Європу і побудову лоялістських та колаборантських режимів усюю східною її частиною. Історичне завдання «кримськотатарського радянського народу» було завершено.

Як не дивно, головною причиною виселення кримських татар, як і інших народів Криму, стала їхня нечисленна кількість. Замість радянського мультинаціонального раю (порівняйте з європейською політикою «мультикультуралізму») постало нове завдання — перетворити Крим на звичайну радянську провінцію. Найлегше це було зробити саме шляхом депортації, бо політика відносно Туреччини з боку Москви категорично змінилася — майоріла на обрії вже нова, Холодна війна...

ГЕНОЦИД

Те, що сталося з кримськотатарським народом, — це, дійсно, геноцид, і щодо цього не може бути двох думок. Визначення геноциду, запропоноване Р. Лемкіним, було спеціально звужене при затвердженні в ООН через тиск Радянського Союзу. За його критеріями (та особистою думкою), таким же безперечним геноцидом був і

Однак все не зводиться лише до «культурологічного» підходу. Ставши (у всіх значеннях) заручниками радянської влади, кримські татари змогли відродити власну гідність — і тому повернутись на свою рідну землю. Засвоївши наслідки безпрецедентної довіри до радянської влади, вони перестали довіряти державі як такій.

Голодомор в Україні. Повертаючись до первинного формулювання цього блискучого юриста, ми можемо побачити, що навіть тоді, коли державна політика прямо не вказує саме мету знищення, але призводить до «відриву від коренів та території народу», це все одно буде геноцидом.

Вивчаючи історію кримськотатарського народу, я побачив абсолютно іншу картинку, аніж ту, що малюють відомі публіцисти — як російські, українські, так і кримськотатарські. Цей народ — нащадок великої культурної спадщини. Візантія (Ромея), Генуя, Готія і Феодоро, Золота Орда, Кримське ханство, Висока Порто — десятки історій і культур перетнулися в межах відносно невеликого етносу.

Однак все не зводиться лише до «культурологічного» підходу. Ставши (у всіх значеннях) заручниками радянської влади, кримські татари змогли відродити власну гідність — і тому повернутись на свою рідну землю. Засвоївши наслідки безпрецедентної довіри до радянської влади, вони перестали довіряти державі як такій.

В спільноті демократичних націй держава дуже рідко сприймається як благо, скоріше — як «необхідне зло».

Справді, будь-яка нормальна людина з таких «перегинів» влади зробить логічний висновок: держава — це зло, влада — це абстрактні ігри зі своїм населенням.

Гідність і честь конкретної особи завжди пересилує і перемагає «абстрактну владу». І ми маємо бути вдячні кримськотатарському народу на наших теренах за приклад саме такої перемоги.

СПОГАДИ

Продовження

Дні минали один за одним, були одноманітними. Особовий склад проживав у казармі. Було явне «перевантаження» за кількістю людей, хоча підрозділи і були укомплектовані за штатами мирного часу. З нами на 2 поверсі двоповерхової казарми проживали ще інженерно-саперний взвод та протитанкова артилерійська батарея. Наприкінці лютого до нас «підселили» зенітний дивізіон, який до цього проживав в окремому військовому містечку. Місце зенітників там зайняла розвідротта з 25-ї окремої повітрянодесантної бригади, яку «кримська весна» застала у нас на зборах – зі штатним озброєнням і технікою.

ЛЕОНІД МАТЮХІН

Люди в казармі спали на підлозі на розстелених матрацах, ліжок вистачало не на всіх. Офіцери жили в своїх кабінетах або з особовим складом, часто також сплячи на підлозі. Так жили в усіх підрозділах бригади.

Найбільший тягар випав на долю розвідротти Євгена Грибського. Хлопці вдень і вночі на посту – охорона КПП частини, розвіддозори, інші раптові завдання. Гірські піхотинці і військовослужбовці механізованого батальйону контролювали периметр військового містечка, несли службу у варті з охорони складу зі зброєю. Решта підрозділів, у тому числі і наш дивізіон, залучались до нічних та денних патрулювань території частини.

***

На нічні патрулювання виїжджали парами на власних автівках офіцерів та контрактників частини. Обов'язково в цивільному одязі. Зброю – пістолети та автомати – з собою не брали, брали холодну чи ударну зброю. Особисто я брав свій ніж «Кізляр Єгерський» з довжиною леза 20 см. Розміщувалися на під'їздах до частини і, не привертаючи до себе уваги, спостерігали за дорогами та пересуванням тран-

Блокпост так званої «самооборони» біля аеродрому «Бельбек»

А МАМА ЗРОЗУМІЄ...

Люди стоять у черзі до банкомата в Сімферополі, весна 2014 року

спорту. Відслідковували групи автобусів, на яких зазвичай пересувалася кримська «самооборона», підозрілі авто та транспорт окупантів, та доповідали про це на КП бригади черговому офіцеру. Паралельно з нами таким самим методом трасу патрулювали кримські татари та «самооборонівці», періодично під'їжджаючи та цікавлячись, чого ми тут стоїмо і що робимо.

***

Грошове забезпечення за лютий нам виплатили десь у середині лютого. За березень кошти надійшли близько 6-7 березня. Ще кримським військовим виплатили якусь додаткову премію в розмірі місячного грошового забезпечення. Взагалі, вже на той час на півострові постала гостра ситуація з грошовим обігом – найбільший банк «ПриватБанк» обмежував кількість готівки, яку можна було отримати

через банкомати, до 1000-1500 грн на добу. В Сімферополі вишикувалися черги в банкомати «Привату», щоб зняти готівку.

7 березня ввечері перевів усі гроші на картку матері, а вже зранку наступного дня наші зарплатні картки «ПриватБанку» були заблоковані. І розблокували нам їх лише в травні-червні вже в Миколаєві після передислокації.

Крім того, визначеним особам, в числі яких був і я, на картки надходили кошти на закупівлю спорядження. Ці кошти ми отримували через банкомат на КПП частини і здавали підполковнику Бойку. Через мою картку бригада отримала 3000 грн.

***

Наприкінці лютого до частини для проходження стажування у військах прибули три дівчини-курсанти Військового ін-

ституту Київського національного університету імені Т. Шевченка. Дівчата проходили стажування у відділенні з виховної роботи бригади і весь час до референдуму перебували в частині, не з власної волі ставши учасниками тих подій. Вони мужньо трималися весь час перебування у заблокованій військовій частині. Приходячи на наради чи у справах служби до «шефа», ми завжди жартували з ними, підбадьорювали. Пізніше дівчат відправили в Київ, це було десь перед референдумом.

***

8 березня відзначили шиккуванням на плацу і концертом – співав рок-гурт бригади на чолі з капітаном Юрою Загребельним. У листопаді Юра загине під час обстрілу на Донбасі, сиротою залишиться маленька дитина.

Упродовж цього часу ми постійно глузували з росіян, які, не маючи належного забезпечення водою, купалися в озері поблизу свого табору. На вулиці ще було холодно. Однак не зрозуміли моменту, коли комбриг запустив росіян на територію помитися в солдатській лазні. Емоції зашкалювали – ворог без зброї заходить колоною на територію. Бери в полон і не задумуйся! Ані – «так надо!».

Комбриг дозволив дружинам офіцерів та жінкам-військовослужбовцям прибути до частини в цивільному одязі. Ми привітали своїх жінок-військовослужбовців квітами та конвертами з грошиками – купляти подарунки було ніколи і ніде. Звичайно ж, накрили легкий фуршет.

***

Загалом же за час блокування частини концертні виступи силами рок-гурту бригади та всіх охочих військовослужбовців організували декілька разів. Один раз – на КПП частини, з трансляцією на табір росіян. Також розважав оркестр частини – ходив у демонстраційні «музичні атаки на противника» поблизу КПП частини. Зараз ходить на парадах у Сімферополі та Керчі разом з противником, у повному складі, на чолі з начальником оркестру, який навіть російською ледве розмовляє.

***

Майор Сергій Заїка на своєму власному авто з особистою зброєю, пістолетом Макарова, вирушив до Сімферополя, щоб зняти гроші з картки «ПриватБанку» через банкомат. «Самооборонівці» Криму, побачивши людину в однострої, напали на нього, затримали, заволоділи зброєю, яку Сергій не застосував проти беззбройних людей у громадському місці, побили автомобіль та доставили військовослужбовця до відділка міліції. В подальшому Сергія звинуватили в тому, що він, погрожуючи зброєю, забирав та псував паспорти цивільних громадян з метою не дати їм змогу взяти участь у референдумі. Згодом завдяки особистому втручанню комбрига Сергія звільнили, однак зброю повернули лише через тиждень.

***

Напередодні приїзду місії ОБСЄ росіяни зранку згорнули табір та кудись поділися – виїхали в напрямку Сімферополя. Це було в першій половині дня, дату, на жаль,

не пригадую. Однак десь по обіді вони повернулися знову і розгорнулись на тому ж місці. Чому не було використано цей час для оволодіння парками бойових машин? Чому комбриг не дав команду?

***

16 березня. Референдум. Комбриг дозволив проголосувати лише тим, хто проживає в Перевальному, – дільниця була поблизу частини в містечку. Решта перебувала в казармах та на бойових постах.

***

Упродовж цього часу ми постійно глузували з росіян, які, не маючи належного забезпечення водою, купалися в озері поблизу свого табору. На вулиці ще було холодно. Однак не зрозуміли моменту, коли комбриг запустив росіян на територію помитися в солдатській лазні. Емоції зашкалювали – ворог без зброї заходить колоною на територію. Бери в полон і не задумуйся! Ан ні – «так надо!». Згодом один раз на територію було пропущено російську «водовозку», яка набрала води. Щось уже зовсім не так!

***

Розпочалася підготовка до відбиття нападів кримської «самооборони» – «казачків». На нараді комбриг вказав, що слід чекати провокацій з боку «казачків», які можливі як проти нас, так і проти росіян. Росіяни почали на ніч підтягувати свої пости до табору.

Ми тренувалися в діях без зброї – палицями, бильцями від ліжок, залізними щитами. Згадали досвід римських легіонерів, стрій «черепаша».

Підрозділи було розподілено по ділянках території частини – який паркан чи які ворота прикривати. Проводилися нічні тренування з сиренами тривоги, швидким прибуттям підрозділів у визначені місця та відбиттям нападу натовпу беззбройних людей. Особлива увага приділялась воротам – їх укріпили, «підперли» Уралами.

Особовому складу видали захисні окуляри, а деяким підрозділам – ліхтарі з електрошокерами, закуплені та передані волонтерами чи на гроші волонтерів. Крім того, волонтерами було виготовлено та передано в частину певну кількість залізних щитів, а також товсту фанеру для виготовлення щитів безпосередньо в частині.

Одного ранку, вже після референдуму, до КПП частини приїхало кілька великих автобусів з «казачками». Однак після мітингу та піару на пресу вони поїхали. Взагалі, тоді на кримських дорогах часто можна було побачити автобуси чи маршрутні таксі, набиті людьми в різно-

Проросійські активісти нападають на жіночу акцію біля штабу ВМС України в Сімферополі, 5 березня 2014 року

Кримський фермер привіз повну «Газель» овочів для українських військових, заблокованих у Перевальному

шерстому напівкамуфльованому напівводязі. Вони вільно пересувалися півостровом.

***

Отримав завдання від замполіта частини з'їздити в Сімферополь, у визначеному місці зустрітися з журналістом з України, отримати в нього планшетний комп'ютер та доставити його в бригаду. Разом із психологом дивізіону Вадимом Лошаком перевдягнулися в «гражданку» та на його автомобілі завчасно виїхали. Заїхали до мене додому – дружина хворіла на вітряну віспу, завезли харчі та ліки, обмінялись новинами. Заїхали додому до Вадима – він також побачив дружину, працівника прокуратури АР Крим. Потім заїхали у військовий «секонд» до знайо-

го продавця, придбали за надані замполітом бригади кошти 2 британські рюкзаки, 2 розгрузки та 2 костюми «гортекс» – для замполіта та старшого офіцера Віталія Лісовенка на випадок «партизанщини» в горах Криму – можливість виходу частини без важкого озброєння в гори і продовження опору розглядалась серйозно, до неї готувались. Мій «берген» був нафарширований «снарягою» і чекав свого часу вже з півроку – все придбано власним коштом, і ні про яких волонтерів тоді взагалі не думали. Продавець зробив нечувані знижки «по старій дружбе» і «учитивая важность текущего момента», та й взагалі розповів, що виторг у нього збільшився в рази – якщо раніше він приво-

звив товар раз на місяць, то зараз кілька разів на тиждень. На підтвердження його слів до магазину увійшло кілька чоловіків міцної статури, на вигляд 30-35 років, коротко стрижені, і придбали ті ж позиції, що й ми. Розминаючись у проході, переглянулися з ними – кожен із нас розумів, «ху із ху». Однак відкритого протистояння в таких ситуаціях не відбувалося.

На автовокзалі Сімферополя зустрілися з Василем Садовським, кореспондентом «Народної армії», який передав нам планшет. Планшет, зі слів Валерія Бойка, був необхідний нам для зйомок у нічний час і передачі відео в режимі онлайн у разі нічного нападу на військову частину «казачків» і «самооборони».

Прибувши до частини, передали планшет замполіту бригади. Він оглянув його і був розчарований – китайське «уїо...» з камерою 0,3 Мп погано знімало навіть в умовах електричного освітлення кабінету. Ось така допомога...

До речі, вже після прибуття на материк Василь Садовський зателефонував мені і попросив повернути планшет. Я порекомендував звернутися з цього питання до Валерія Бойка – вже підполковника російської армії, однак Василь відповів, ніби той сказав, що планшет у мене... Ось так.

***

Спершу татари приносили плов у казанах та мінеральну воду. Усе це розподіляли по підрозділах. Звичайно, найбільше діставалося бойовим підрозділам – управлінню бригади, гірсько-піхотному та механізованому батальйонам, розвідувальній роті, які несли на

Одного ранку, вже після референдуму, до КПП частини приїхало кілька великих автобусів з «казачками». Однак після мітингу та піару на пресу вони поїхали. Взагалі, тоді на кримських дорогах часто можна було побачити автобуси чи маршрутні таксі, набиті людьми в різношерстому напівкамуфльованому напівводязі. Вони вільно пересувалися півостровом.

собі майже весь тягар охорони території частини. Але перепало й іншим.

Взагалі, усіх годували в їдальні. Крім того, в підрозділі з продовольчого складу було видано велику кількість овочів – картоплі, моркви, цибулі, капусти, буряка – для приготування їжі в підрозділах. Бійці, як завжди ліниві до цього діла (перевірено полігонами), готувати собі щось смачне не хотіли, хоча я пропонував посуд – казан, сковорідку, каструлі. Була й електроплитка. А ми офіцерським колективом почали вправлятися в кулінарному мистецтві, і в їдальню не ходили. Також приносили харчі дружини офіцерів, які проживали поряд, у гуртожитках за територією частини.

Крім того, в підрозділі періодично видавали чай, каву, цукор та печиво – на стіл бійцям, які приходили з патрулювань.

Допомога волонтерів була великою. Подейкують, що кабінет замполіту Дениса Чумакова був забитий продуктами – ковбасами, консервами, печивом. Зампотил навіть придбав причепа на свій «Ланос». Пізніше, вже після того, як комбриг здав частину, з парку бойових машин потягнулися колони паливоналивних машин – командування продавало паливо НЗ. Подейкують, що одразу після переходу на бік росіян начальник служби пального змінив марку автомобіля.

Загалом за весь час облоги наш дивізіон отримав з волонтерської допомоги, окрім чаю-печива на стіл бійцям, казан плову, ящик тушкованої яловичини, кілька блоків цигарок та захисні окуляри. Ящик яловичини вивезли в Україну – тримали як НЗ на випадок партизанщини чи перебоїв з продовольством, надалі хлопці використали його за призначенням під час несення служби на блокпостах.

Далі буде...

Я не пам'ятаю Черкез-Кермана – села мого дитинства. Коли виселяли, мені було лише два роки і кілька місяців. Але моє уявлення про Батьківщину – Крим завжди пов'язане з Черкез-Керманом – місцем, де я з'явився на світ.

ШЕВКЕТ РАМАЗАНОВ

Про ущелини в горах, вкритих кизилловими, барбарисовими та іншими чагарниками, пахучими сосновими лісами, здичавілими фруктовими деревами і виноградними лозами, про джерельця з чистою, як сльоза, прохолодною водою і неповторні запахи тутешніх яблук і груш, картоплі, незвичайний смак баранини і, звичайно ж, про тютюн, який вирощували тут, – про все це мені часто вечорами, ковтаючи дим від махорки, загорнутої в газетний папір, розповідала нині покійна, моя любима бабуся Суваде, кращий тютюнник місцевого колгоспу.

Дюбек, вирощений її бригадою, відправляли прямо в Москву, в Кремль... Це, звичайно, з її слів, та я цьому вірю, тому що напередодні війни її було представлено до ордена. Некурцеві, виявляється, майже нестерпно працювати на тютюновій плантації, особливо в період збирання, складування і сортування тютюну. Ось чому ще дівчинкою бабуся Суваде, як і тисячі інших кримських горянок, змушена була палити. А хіба легко кинути цю погань? Та ще в такому нечуваному горі – на засланні... І вона, потрапивши з меншою донькою, нині покійною Лутфіє, і єдиним семирічним сином Наріманом спочатку на лісозаготів-

18 травня 2019 року минає 75 років від тих трагічних подій, які за одну мить перекреслили життя цілого народу. Цей день став жахливим спогадом для тих кримських татар, хто був насильно вигнаний зі своїх домівок, і пам'яттю та водночас нагадуванням про постійну боротьбу за повернення на свою історичну батьківщину для тих, хто народився не на рідній землі.

Багато розповідей очевидців тих трагічних часів уже розказано. Сьогодні ми пропонуємо ще одну розповідь, яку 25 років тому в перекладі нашого славного колеги Данила Кононенка було опубліковано на сторінках «Кримської світлиці». Її автор – Шевкет Рамазанов, письменник, заслужений журналіст України, член Спілки письменників України, член Спілки кримськотатарських письменників.

Шевкет Рамазанов народився 27 жовтня 1941 року в селищі Черкез-Керман Куйбишевського (нині Бахчисарайського) району Кримської АРСР. 18 травня 1944 року разом з матір'ю висланий у Сирдар'їнський район Узбецької РСР. У 1960 році закінчив Самаркандський кооперативний технікум, у 1977 році – журналістський факультет Ташкентського державного університету.

Тривалий час працював на журналістській ниві: спочатку – кореспондентом, завідувачем відділу літератури і культури, першим заступником головного редактора газети «Сырдар'їнская правда». Згодом – головним редактором газети «Джизакская правда», заступником головного редактора журналу «Йылдыз», заступником головного редактора газети «Ленин байрагы».

У березні 1988 року переїхав до Криму, де продовжив газетярську справу: на початку 90-х років був відповідальним за випуск додатку до газети «Кримська правда» кримськотатарської газети «Достлук». У 1997-1998 рр. – депутат Верховної Ради Криму на постійній професійній основі. У 2000-2001 рр. – власний кореспондент газети «Урядовий кур'єр».

Шевкет Рамазанов написав близько 100 нарисів і критичних статей на тему культури, автор сценарію повнометражного фільму «Гіркі сльози Салгира», перекладав російських, узбецьких, таджицьких класиків кримськотатарською мовою; автор незакінченого роману під умовною назвою «Джезнемден кьайткьанлар» («Повернення з пекла»), в якому планував розкрити масштаби історичних подій з 1944 року до наших днів.

Помер 19 жовтня 2011 року в Сімферополі.

ЕШЕЛОНИ ІШЛИ НА СХІД...

НАШ АРХІВ

ФОТО З ВІДКРИТІХ ДЖЕРЕЛ

Virtual Museum "Crimean History" / Виртуальний музей "Історія Криму"

Черкез-Керман. Фото 1944 р.

ФОТО З ВІДКРИТІХ ДЖЕРЕЛ

Сучасний вигляд ущелини Черкез-Керман

лі в Костромську область, туди, де двох її подруг розірвали на шмаття голодні ведмеді, а потім, подолавши неймовірні перепони (не дай Аллах нікому!), перебралися в Узбекистан, змушена була курити все, що димить, – листя дерев, подрібнене стебло бавовнику... Правда, вона – не тільки працювала, а й кмітлива жінка – вже наступної весни роздобула насіння узбецьких сортів тютюну і першою в колгоспі почала вирощувати його на присадибній ділянці. І потяглися до неї за тютюном і махоркою односельчани... Невдовзі усі кримські каторжани і каторжанки почали самі себе забезпечувати тютюном.

* * *

Трагедія розкидала мій народ по всій території східної частини колишнього СРСР. Трапилося так, що члени сім'ї, які мешкали в населених пунктах неподалік один від одного, потрапили до різних регіонів: на Урал, в Середню Азію, до Сибіру. Чимало з них потім розшукували одне одного. А деякі розшукують і понині...

Кримські татари, як і всі мешканці Криму, з радістю зустріли своїх визволителів – Радянську Армію. Однак радість ця тривала недовго – через 9 днів після визволення Севастополя до кожного помешкання, де жили кримські татари, під'їхали машини з особливими частинами НКВС і за 10-15 хвилин вивезли їх на ближні залізничні станції. Дали можливість прихопити з собою продукти лише на кілька днів. З розповідей матері, нас привезли на станцію Сюйрень, загнали в товарняк і зачинили двері. Невдовзі ешелон рушив. Куди й для чого – ніхто не знав. На інших станціях ще приєдналися ешелони. Сотні ешелонів відправили із заходу на схід.

Прощавай, рідна земле, прощавай, Крим!

Більше двохсот чоловік в одному пульманівському вагоні з двома заґратованими віконцями. Нічим дихати. Воші і сморід. Незабаром слабкі здоров'ям люди похилого віку і діти почали вмирати. «Трупні, часто на ходу, викидали з вагонів, – не раз розповідала мама. – І зараз часто бачу увісні ці вагони, прокляті вагони. Це був якийсь жах!».

«Ешелони смерті», «чорні ешелони», «дорога в пекло» – які тільки епітети не давали люди тим товарнякам, які везли цілу націю із своєї історичної батьківщини у далекі, невідомі їм краї. Везли на вірну смерть, а тих, хто виживе, – на довгочасне поселення... По 18-20 і більше днів ішли ешелони до середньоазійських залізничних станцій.

Поки нас везли, органи НКВС працювали у місцях майбутніх поселень: провадили інструктаж керівних працівників, як поводитися з «ворогами народу»:

розпускати чутки, що прийдуть «людоїди», «люди з рогами» і т.д. Словом, сталінська пропаганда робила все, щоб виправдати перед місцевим населенням свої варварські злочини.

* * *

Ми – мама, її молодша сестра, нині покійна тьотя Шевкіє, і я – потрапили до радгоспу імені Сталіна Аккурганського району Ташкентської області. Ніби в далекому сні пам'ятаю, як одного разу ми з мамою ховалися під ліжком, тому що в двері хтось сильно грюкав. Мама затулила мені рота долонею. Грюкіт сильнішав, а потім грубий чоловічий голос сказав: «Крізь шпарку бачу: ти зі своїм виродком ховаєшся під ліжком. Вилазь, відчиняй двері!». Мама відчинила. До кімнати увійшов здоровенний мужчина з довжелезними вусами, з канчуком у руці і вдарив маму. Вона промовчала, а я тремтів, як кошеня, і щосили ревів... Мама підійшла до мене, поцілувала, погладила по голівці, заспокоїла і, певно, сказавши, що скоро приїде, зачинила мене в хаті і зникла. Вже дорослим я дізнався про подробиці цього епізоду: виявляється, тоді мама дуже хворіла на малярію, але довідку фельдшер не давав. От і прийшов вусатий бригадир гнати на бавовникову плантацію свою рабину. Кому підеш скаржитися? Ти – ворог народу, тебе ніхто не зрозуміє і не підтримає! Хочеш – терпи, хочеш – помирай!

Нас виручила з цього пекла старша мамина сестра, теж нині вже покійниця тьотя Зекіє. Дізнавшись, що ми мешкаємо на другому березі річки Сирдар'ї, кілометрів за тридцять-сорок від них, ризикуючи одержати чверть віку тюрми, вона вночі переправилася через річку, відшукала нас і на світанку забрала всіх трьох. Дві доби, переховуючись у комишових заростях, три сестри по черзі несли мене до колгоспу імені Кірова Сирдар'їнського району. Як потім розповідали старші, через кілька днів приїхав комендант, і нас знову сховали, і він, кажуть, змушений був списати нас як зниклих безвісти.

Це, звичайно, винятковий, поодинокий випадок. Нам просто-напросто пощастило. А взагалі, з району в район не те, щоб переїжджати, але і в гості ходити заборонялося. Всі кримські татари, починаючи з 16 років, як і інші

Черкез-Керман. Фото 1912 р.

Вежа Киз Куле («Дівоча вежа» по-татарськи) поблизу Черкез-Кермана

депортовані народи, перебували під якнайсуворішим контролем і в перші роки відмічались у спецкомандатурі кожних п'ятнадцять днів, а потім щомісяця...

Голод, незвичні кліматичні умови, тяжка праця, стреси косили людей як траву, – лише за перші два роки депортації померла приблизно половина переселенців. Пригадую, в колгоспі імені Кірова майже не залишилось чоловічого населення кримських татар, щоб ходити на похорон. І жінки, всупереч віковим звичаям, мусульманським традиціям, самі ховали старих людей, жінок, дітей. В одній сім'ї з дванадцяти душ залишилася єдина дівчинка, яку потім удочерила узбецька

сім'я і врятувала їй життя. Згодом вона вийшла заміж за таджика, і в неї зараз дванадцять дітей.

Народ вимирав. А ті, хто залишився живим, від світання до смеркання гнули спину на бавовникових полях, страждали. І кожного ранку прокидалися з надією, що сьогодні хто-небудь прийде і скаже, що трапилась помилка, що Сталін, дізнавшись про трагедію народу, покарає винних і поверне його на історичну батьківщину.

А тим часом відбувалися нові виселення і переселення. Так, у наш колгосп приблизно в п'ятдесятому році переселили з райцентру десятка півтора сімей кримських татар – вчителів, бухгалтерів, фінансистів, словом,

освічених людей. Виявляється, надійшла директива, за якою кримським татарам заборонялось обіймати навіть незначні посади, жити у містах. Тому ці сім'ї було направлено в колгоспи і радгоспи освоювати голодний степ.

У сусідньому з нами Чиназькому районі вже в п'ятдесят першому багато кримськотатарських сімей було переселено у віддалені господарства, щоб у вивільнених бараках поселити нових переселенців – курдів. Одних виселяли з міст у села, інших – навпаки. Робили все, що заманеться. Ярлики «вороги народу», «зрадники» давали можливість місцевим властям чинити над моїм народом всіляке беззаконня.

Ці дії в юриспруденції кваліфікуються як геноцид. Відповідальність за такий злочин перед людством не має строку давності. А хто відповів за цей геноцид? Хто відповість за його сьогоднішні біди і муки? Чи ж міг я в шістдесят четвертому році, уперше приїхавши з Ташкента до Москви, не побувати у святому для мене, як і для кожного кримського татарина, Криму, в рідному Черкез-Кермані?

* * *

Була чудова вереснева ніч. Із Внуково вилетіли далеко за північ. В напівпорожньому салоні – тоді до Криму лігало не так багато людей, певно, гаманці не дозволяли, – я не знаходив собі місця: незвично билось серце. Від хвилювання пересідав від одного віконця до іншого, вдивлявся у ясне зоряне небо і кожних п'ять-десять хвилин позирав на стрілки знаменитого тоді наручного годинника «Победа» – за часом хотів визначити приблизне місцезнаходження літака.

І ось, нарешті, мила блондинка стюардеса оголосила, що за кілька хвилин повітряний лайнер здійснить посадку в Сімферополі. Почала розповідати про місто, про курорти, про гірський і степовий Крим – розповідала багато, тільки не про мій народ – корінного жителя півострова, який дав йому назву – Къирим – мої пагорби, мої нагір'я... «Невже можна обійти мовчанкою про одну з найбільших трагедій ХХ століття – виселення всіх до одного цілого народу з рідних місць?» – хотілось крикнути мені. Але втримався.

Ось колеса «Ту» доторкнулися до бетону... Я не витерпів і з дорожньою валізкою в руках першим підійшов до дверей. Бортпровідниця гримнула на мене, звинувачуючи в недисциплінованості, у відповідь я щось пробурмотів і, тримаючись за стояк дверей, продовжував стояти, мов укопаний. Коли б знала вона мій внутрішній стан, як б'ється моє серце, як перехоплює подих... Мені хочеться, не очікуючи трапу, вистрибнути на землю – рідну! – хоч і прекрасно розумію: це ще несправжня, бетонна... Та шлях перетинає все та ж сувора блондинка – бортпровідниця...

Далі буде...

ВОНИ ЖИВУТЬ У МОЇЙ ПАМ'ЯТІ

є мама, тато, братик, а ще дві бабусі і два дідуся. Ми жили з батьками батька однією великою дружною родиною. Ми з братиком були зовсім маленькими, і бабуся Айше та дід Абдурешит нас доглядали, коли батьки йшли на роботу, вони дуже нас любили. Як зараз пригадую, бабуся Айше спеціально для нас смажила чебуреки, вони в неї виходили незрівнянними. Вона взагалі дуже смачно готувала. Це я потім дізнався, що вона все своє життя присвятила професії вчителя. Однією з перших у Самаркандській області почала вчити кримськотатарських дітей їхній рідній мові. Крім цього, вдома зберігаються пожовклі газети тих часів з її статтями про кримських татар. Дідусь Абдурешит був дуже добрим, але водночас доволі строгим. Саме він уперше почав мене знайомити з кримськотатарськими казками та легендами. Він так цікаво розповідав багато історій про довоєнне життя в Криму, що у нас з братиком Надіром аж дух захоплювало. Вони на все життя залишилися у мене в пам'яті, і я вже спробував написати книжку – розповіді мого дідуся. А ще ми з дідом любили пити каву. Він готував дивовижну каву. У мене від нього не було секретів. Він завжди вчив мене доброти, чесності, справедливості, милосердю, поважати старших, допомагати слабким. Дід прожив важке життя: будував країну, під час Великої Вітчизняної війни захищав Батьківщину, кілька разів був поранений, дожив до Перемоги, нагороджений урядовими орденами і медалями. Щороку 9 травня він одягав костюм з нагородами, і ми йшли в центр селища, щоб відзначити це велике свято!

На початку 2004 року не стало моєї бабусі Айше. Я тоді був зовсім маленьким і не все розумів, але відчував, що сталося щось непоправ-

МАЙСТЕРНЯ СЛОВА

ФОТО: ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

не. Вся родина важко переживала цю втрату, але важче за всіх, звичайно ж, було дідусеві. Вони з бабусею Айше прожили разом понад 50 років, і ми, як могли, підтримували його, намагалися не залишати його сам на сам зі своїми думками... Але буквально через кілька тижнів після смерті бабусі сталася ось така історія. Ми сиділи за столом, збираючись обідати, раптом хтось почав стукати до нас у вікно. Коли ми подивилися у вікно, то очам своїм не повірили. У вікно намагалася влетіти пташка завбільшки з горобця, але така гарна: тільки голубеньке, а крила вкриті пір'ям кольору веселки. Вона впродовж кількох днів прилітала до нас. Такі

птахи, мені здавалося, живуть тільки в раю, ось такої надзвичайної краси була ця пташка. Ми, сидячи за столом, на якийсь час завмерли від здивування. Тишу порушив дідусь. Він сказав:

– Дивіться, діти, це прилетіла наша бабуся! Вона скучила за домівкою і, напевно, переживає за нас! Тато схопився з місця і відчинив вікно, щоб запустити пташку, але вона зникла на гілках черешні і полетіла... Ми були вражені побаченням... Але на цьому історія з райською пташкою не закінчилася.

У 2008 році ми втратили і дідуся. Він тяжко переживав смерть бабусі, крім цього, да-

Але буквально через кілька тижнів після смерті бабусі сталася ось така історія. Ми сиділи за столом, збираючись обідати, раптом хтось почав стукати до нас у вікно. Коли ми подивилися у вікно, то очам своїм не повірили. У вікно намагалася влетіти пташка завбільшки з горобця, але така гарна: тільки голубеньке, а крила вкриті пір'ям кольору веселки. Вона впродовж кількох днів прилітала до нас. Такі птахи, мені здавалося, живуть тільки в раю, ось такої надзвичайної краси була ця пташка.

валися взнаки старі рани. Після похорону минуло два тижні... І ось, коли ми знову зібралися за столом, почувся до болю знайомий стук у вікно. Коли ми всі обернулися, то за склом побачили вже двох «райських» пташок. Одна була велика, з довгим хвостом, яскравими крилами, друга – ніжніша, теж голубенька, з жовтою плямкою на грудях. Вони намагалися привернути нашу увагу, стукали до нас у вікно, ніби намагалися зазирнути в кімнату. Ми, звичайно ж, здогадалися – це прилетіли наші бабуся і дідусь. Вони співали якісь свої пташині пісні, були щасливі, вони знову були разом...

Коли я бачу гарних маленьких пташок, то згадую своїх бабусю і дідуся, якими вони були чудовими людьми. Мені так їх зараз не вистачає, не вистачає їхнього тепла, уваги, підтримки. Але мені здається, що вони звідти спостерігають за мною: радіють моїм успіхам, засмучуються від моїх невдач. Пам'ять про них я зберігатиму все життя і ніколи їх не забуду. Цю, на диво, зворушливу і трішки сумну історію з пташками я обов'язково розповім своїм дітям й онукам.

Бекір Аблаєв народився 13 червня 1999 року в Нижньогірському. З початкової школи почав писати маленькі оповідання, казки. В 2011 році вийшли перші книги автора – «Пригоди Тимки» та «Розповіді мого діда». Остання книга є збіркою оповідань про Крим, кримських татар на основі історій рідного дідуся Бекіра – Абдурешита Аблаєва. В 2013 році були видані книги «Неймовірні пригоди Хайсерчика» та «Ковток чистого повітря». В 2015 році була видана п'ята книга Бекіра кримськотатарською мовою «Бекле мени, деньиз» («Чекай мене, море»). В листопаді 2018 року була видана книга «Тривожні часи». З юного віку твори автора друкувалися на сторінках різноманітних газет та журналів, зокрема, з 2012 року твори Бекіра друкувалися на сторінках дитячого додатку «Джерельце» газети «Кримська світлиця».

БЕКІР АБЛАЄВ

Мені дуже пощастило. Я народився в Криму, на землі своїх предків. У мене

У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ «КРИМСЬКОЇ СВІТЛИЦІ»

30 MOLDOVA

ТЕЧЕ ДУНАЙ У ЧОРНЕ МОРЕ

Ми дуже мало, на жаль, знаємо про румунську і молдавську літературу.

В історичних романах класика румунської літератури Міхая Садовяну дія відбувається в далекому минулому Молдавського князівства. На кінець XV сторіччя припали останні роки існування князівства Феодоро, період, коли

Крим спіткали глибокі геополітичні зрушення, коли Османську імперію, здавалося, ніщо не могло зупинити.

Отже, румунський погляд на Крим — у наступному числі «Світлиці».

ГАЗЕТА «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ»

Всеукраїнська літературно-художня і публіцистична газета
Свідчення про державну реєстрацію КВ № 23715-13555Р від 06.02.2019 р.

Засновники

Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка
Громадська організація «Кримський центр ділового та культурного співробітництва «Український дім»

Адреса редакції
03040, м. Київ,
вул. Васильківська, 1;
тел.: +38 (044) 498-23-65

Видавець

ТОВ «Видавничий дім
«Українська культура»

Директор

В'ячеслав ЮРЧЕНКО
Головний редактор
Андрій ШЕКУН
Дизайн та верстка
В'ячеслав ЮРЧЕНКО

Поліграфічний комбінат
ТОВ «Типографія «Від "А" до "Я"»
м. Київ, вул. Колекторна, 38/40
тел.: (044) 563-18-04, 562-28-51
Розповсюдження і реклама
тел.: +38 (044) 498-23-64

Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій, відповідальність за достовірність фактів несуть автори.
Рукописи не рецензуються і не повертаються.
Редакція залишає за собою право скорочувати публікації і виправляти мову.
Зміст газети поширюється на умовах ліцензії СС ВУ 3.0, якщо відсутні інші вказівки.

Передплата на газету

Передплатна ціна на 2019 р.:
на 6 місяців – 153,56 грн.
на рік – 304,52 грн.

У передплатній ціні враховано вартість доставки до вашої поштової скриньки і вартість оформлення абонемента.

Передплатний індекс

90269

Наклад 1000 прим.
Ціна договірною

